

УДК 007:304:655.41(477.84)

Українськомовне книговидання в Тернополі 20–30-х років XX століття в умовах посилення утисків та цензурних обмежень

Тетяна Решетуха,

канд. н. із соц. комунік., доц.

Тернопільський національний
педагогічний університет імені
Володимира Гнатюкавул. М. Кривоноса, 2,
46027, Тернопіль, Україна

© Решетуха Т., 2018

У статті простежено діяльність видавництва Тернополя у 20–30 роки XX століття, їх нелегку боротьбу з цензурними обмеженнями, за утвердження українського друкованого слова.

Ключові слова: *видавнича справа, книготоргівля, автор, видавець, видавництво, бібліотека, репертуар, Тернопіль.*

Постановка проблеми

Дослідження історії національної видавничої справи — важлива складова студювання суспільних надбань, яка слугує культурному самопізнанню народу, формуванню його національної ідентичності. Грунтовне вивчення та критична, науково виважена оцінка попереднього досвіду видавничої справи потрібні для утвердження правдивої історії національного книго- і пресовидання, яка складається з локальних історій постання українських друків у кожному регіоні Української держави. У цьому контексті дослідження видавничої справи Тернополля 20–30 років XX століття — явище цілком вмотивоване і необхідне.

Постановка завдання

Мета статті — проаналізувати діяльність та видавничий репертуар українських видавництв Тернополя у 20–30 роках XX століття, особливу увагу зосередивши на тих виданнях, що зазнали цензурних утисків.

Задля реалізації мети необхідно окреслити суспільно-політичну ситуацію в краї, схарактеризувати діяльність нечисленних українських видавництв Тернополя, за архівними матеріалами прослідкувати полеміку довкола видань, що зазнали утисків польської цензури.

Об'єктом дослідження стала видавнича справа Тернопілля означеного періоду. Предметом дослідження — особливості її становлення, функціонування та цензурні утиски, яких вона зазнала.

Виклад основного матеріалу

Державний переворот 1926 року в Польщі привів до влади маршала Ю. Пілсудського. Початок його правління позначився пом'якшенням адміністративних обмежень на прояви національно-культурного розвитку українців. Послаблення тиску призвело до значної активізації всіх ланок суспільного життя: створюються нові та поживляють роботу існуючі кооперативні організації, освітні та культурні товариства, політичні й громадські об'єднання [11, 20; 15, 159], що сприяло утвердженню видавничої справи на теренах Західної України [16, 150].

У цей час в Тернополі після десятирічної перерви відновлюється українське пресовидання. У 1928–1932 рр. у місті друкували шість часописів, два з яких («Чар-Зілля» і «Літературно-науковий вістник») розповсюджували не лише на західноукраїнських землях, а й за кордоном [2, арк. 1]. У 1928–1931 роках у краї видається десять із 27 часописів, що виходили тут у міжвоєнний період, до того ж, лише ці роки позначені пресовиданням власне у Тернополі. Активізується в цей час і книговидання: всі відомі нам видавництва Тернополя, що діяли в міжвоєнний період, розпочали чи поживали свою діяльність у цей період.

Першим було засновано видавництво «Подільська театральна бібліотека», що випускало у світ невеликі за обсягом (40–60 сторінок) драматичні твори, призначені переважно для аматорських театрів та театральних гуртків, які набули тоді неабиякого поширення. Його очолював відомий у Тернополі драматург та книгопродавець, власник книжкового магазину «Книгарня і Антикварня імені Лесі Українки» (1926–1930) Володимир Мартиневич [23, 7; 26, 462]. Перший свій твір, драму «Міщане», він друкує у Львові, у друкарні Ставропігійського інституту, коштом Осипа Костецького з містечка Микулинці поблизу Тернополя, де народився і в той час проживав Володимир Мартиневич [26, 462]. Але того ж 1925 року виходить його наступний твір «Потерчук», у вихідних відомостях до якого зазначено: «Подільська театральна бібліотека», тож саме цим роком можна датувати час заснування видавництва. За більш ніж десятиліття його діяльності вийшло друком близько 40 видань. Пік активності видавництва припадає на 1928–1930 роки, коли побачило світ близько тридцяти книжок. Усі вони (за винятком трьох) були надруковані в єдиній у місті українській друкарні Олександра Салевича і Спільки, відкриття якої припадає саме на 1928 рік [23, 97].

Для видання прозових творів одночасно було засноване видавництво «Поділля». У його видавничому репертуарі — твори українських

письменників, здебільшого соціально-побутова та історична проза морально-етичної проблематики: «Панич» Андрія Чайковського, «Захар Беркут» Івана Франка, «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського, «Непримиренні» Олександра Кониського, «Через кладку» Ольги Кобилянської.

Займаючись книготоргівлею і маючи власну книгарню, Володимир Мартиневич налагодив розповсюдження книжок видавництва. Їх можна було замовити не лише в Тернополі, а й у Книгарні Наукового товариства імені Шевченка у Львові, а також за кордоном: у книгарнях «Ukrainain Bazar» у Нью-Йорку (США) та Вінніпегу (Канада), і в Українській книгарні Т. Савули у Відні (Австрія), про що було зазначено у рекламних оголошеннях з переліком випущених друків, які вміщували на останніх сторінках видання чи на обкладинці [7, 36].

Драматичні твори, що увійшли до «Подільської театральної бібліотеки», призначалися для театральних колективів, які створювали при читальнях товариства «Просвіта», гуртках «Рідна школа», і це зумовлювало тематичний та жанровий репертуар друків. Поряд із творами відомих українських драматургів (Івана Тобілевича, Івана Федорака, Михайла Старицького, Марка Кропивницького) тут видавали твори маловідомих тепер, але популярних на той час місцевих авторів: В. Мартиневича, Я. Коссовського, С. Белої, С. Бучака, А. Шатковського, Є. Рудого, В. Герасимовича та інших, побачили світ і п'єси за творами Івана Франка «Борислав сміється» та «Захар Беркут», перероблені для театру П. Франком. Для В. Мартиневича, І. Федорака, Я. Коссовського це були перші публікації власних творів [9, 49; 25, 659; 26, 461].

Більшість опублікованих п'єс належала до комедійного жанру: «Гріхи молодості», комедія на три дії, «Досиджувала посагу», комедія на три дії, «Трьох до вибору», комедія на три дії — усі В. Мартиневича, «Паливода», комедія на чотири дії І. Тобілевича, «Побережники» та «Депутати до Відня» комедії на одну дію І. Федорака, «Вій», комедія на п'ять дій М. Кропивницького, «Живі покійники», фарс на три дії Конич-Лисенка, «Більш засоромився, як налюбився», комедія на три дії Е. Рудого, «Чар однострою», комедія на три дії М. Вацика, «Арендар в клопоті», комедія в чотирьох діях М. Білянського та інші. Друкували історичні драми: «Маруся Богуславна», історична драма на п'ять дій М. Старицького, «Пам'ятні могили», ескіз на одну дію В. Мартиневича, «Захар Беркут», історична драма на 4 дії за однойменним твором І. Франка, «Довбуш», драма на п'ять дій Я. Коссовського тощо. Вийшли друком і драматичні образки з народного життя («Міщане», драма на п'ять дій, «Потерчук», п'єса зі співами і танцями з народного життя на п'ять дій В. Мартиневича та інші), що легко піддавалися інсценізації, не потребували багатого реквізиту та декорацій. Окремими випусками видавалися драматичні твори для дітей та молоді — серія «Діточий

театр», у якій вийшли друком комедія на одну дію «Ще той ся не вродив, щоб усім догодив» і драма на три дії «Русалка Бжілка» Є. Рудого, а також драма на три дії «Ой, видно село» С. Бучака.

Про популярність видань «Подільської театральної бібліотеки» свідчить той факт, що їх неодноразово згадували в тогочасних періодичних виданнях, які мали відділи бібліографії, зокрема на сторінках часопису «Що читати?» за 1927–1929 роки згадано практично всі драматичні твори, що вже вийшли на той час у видавництві [29]. У спеціалізованих виданнях товариства «Просвіта», що популяризували дозволені до показу вистави із зазначенням номера дозволу й установи, яка проводила цензуру, «Спис цензурованих українських п'єс, дозволених владою до вистави» зазначено вісімнадцять друків із «Подільської театральної бібліотеки», назви шести з них винесено на 2–4 сторінки обкладинки, очевидно як такі, що користуються найбільшою популярністю [24]. У переліку книг, що вийшли у видавництві, який традиційно вміщувався на останній сторінці видання чи обкладинці, неодноразово можна прочитати, що наклад того чи іншого твору «на вичерпаню» [7, 36].

Невисока ціна на друки «Подільської театральної бібліотеки»: від одного до двох з половиною злотих, а на драматичні твори «Діточого театру» — близько половини злотого [17, 38, 39; 28, 6, 7], а також доволі значні наклади (близько 3 тис. примірників) [4, арк. 5 зв.], — робили їх доступними аматорським гурткам і читальням.

Ще одним підтвердженням популярності «Подільської театральної бібліотеки» є численні звернення керівників товариств «Просвіта», «Рідна школа» до Тернопільського воєводського управління з проханням «проведення цензури і уділення дозволу до театральних вистав» драматичних творів, опублікованих видавництвом [1, арк. 9–11, 16–18; 3, арк. 1, 21, 22, 63, 86–88].

Окремі видання «Подільської театральної бібліотеки» зазнавали цензурних утисків з огляду на їх зміст. Так, у 1928 році Тернопільське повітове староство конфіскувало «Пам'ятні могили» Володимира Мартиневича. Як зазначалося в листі повітового старости Маліцького до прокурора (L 26509/K), у брошурі «описана збройна боротьба на території Східної Малополющі з червня 1918 року до липня 1919 року», «автор описує політичне становище руського народу на території Речі Посполитої» і «під виглядом випадків воєнно-політичного розпаду Австрії проводить аналогію з Польщею» [6, арк. 5]. З огляду на те, староста конфіскував наклад видання і передав розгляд справи до прокуратури [6, арк. 5 зв.], але Окружний суд відхилив його прохання, бо «не побачив у його змісті (змісті видання — Т. Р.) характеру злочину» [6, арк. 12]. Увесь наклад було повернено власникові — Володимирі Мартиневичу.

Це непоодиноким приклад судового вирішення долі видань, які побачили світ у Тернополі. Значно більший резонанс мала конфіскація історичної повісті Андрія Чайківського «До слави», що вийшла накладом видавництва «Чар-Зілля».

У середині 1928 року до Тернополя переїжджає редакція ілюстрованого журналу для українських родин «Чар-Зілля», що виходив у Львові з вересня 1927 року за редакцією Василя Семчишина. Сюди його привела значно нижча, ніж у Львові, ціна на послуги друкарні, що було важливо для видання, яке утримувалося виключно коштом від передплати [12, 133, 134].

Поселившись у Тернополі, Василь Семчишин поринув у громадське життя міста: став активним членом українських культурно-освітніх організацій «Просвіта» та «Товариства охорони воєнних могил», секретарем повітового союзу гуртків «Рідна школа», а також, зайнявся книговидавництвом [8, 208, 218, 225, 246]. У січні 1929 року до 40-річчя літературної діяльності Андрія Чайковського накладом видавництва «Чар-Зілля» було видано другу частину історичної повісті «Сагайдачний» — «До слави» [27]. Це було не перше видання творів А. Чайківського у краї. Ще наприкінці XIX століття в Тернополі вийшла друком його юридична розвідка «Процесь Ісуса Христа», а в 1926 році накладом видавництва «Поділля» — повість з галицького життя «Панич».

Цілий наклад «До слави» був арештований повітовим старостом у друкарні за «уривки антидержавного змісту, які є на сторінках 7, 103, 134, 136, 148, 153 до 180 і т. д.» (Лист 863/29 від 3 січня 1929 року до Василя Семчишина, керівника видавництва «Чар-Зілля») [5, арк. 1]. У листі до окружної прокуратури, копії якого були надіслані до Міністерства внутрішніх справ у Варшаві, Комісаріату державної поліції в Тернополі та Тернопільського воєводського управління [5, арк. 6], повітовий староста Маліцький звинувачував Андрія Чайковського в тому, що він перекручує історичні факти, «окреслює «Запорізьку Січ» як окрему державну одиницю», називає її республікою, не визнаючи в такий спосіб влади над цим краєм Польщі, «усплавлює бунт Наливайка проти Речі Посполитої Польської», «виступає з ненавистю проти греко-католицького обряду», зазначаючи що «латинський обряд може бути добрий, коли би виходив з Риму, а не з Польщі, значить, поглумлює (sic!) ненависть в українському громадянстві до польської держави», отже, «зміст книжки дихає ненавистю до польської держави, пробуджує в руських неприхильні настрої чи принаймні послаблює лояльність до неї» [5, 3–5]. З огляду на все перелічене окружний суд Тернополя затвердив конфіскацію усього накладу видання і було розпочато карно-судове слідство проти автора повісті та її видавця за статтею 65 австрійського карного закону (заклик до порушення існуючого стану форми правління і єдності держави) [21, 240–242]. По-

чався т. зв. «суб'єктивний пресовий розгляд», тобто порушення карної справи не лише проти видання, а й безпосередньо проти його автора і видавця, що було на той час великою рідкістю в карно-судовій практиці [22, 270].

Автор конфіскованої повісті та її видавець вимагали відкритого судового розгляду [14, 242], який відбувся у червні 1929 року. У виступі на процесі в окружному суді Тернополя Андрій Чайковський оприлюднив великий за обсягом і ретельно обґрунтований протест, у якому на підставі переважно польських історичних джерел доводив усю безпідставність звинувачень у перекрученні історії задля розпалу антиурядових настроїв українського народу. Зокрема, він наголосив: «Якщо моя книжка має улягати конфіскаці, а я маю бути засуджений за злочин з 65 з[акону] к[арного], то слідувало б так[ож] сконфіскувати тих істориків, з котрих я черпав матер'яли (sic!) до моєї повісти...і коли вони ще живуть, притягнути їх до відповідальності за злочин» [18, 243]. Далі він докладно аналізує всі зауваження цензорів, наводячи розлогі цитати з наукових розвідок передусім польських істориків, пояснює «фатальні непорозуміння», що сталися внаслідок незнання критиками української мови («Я не знаю іншої назви для тих людей, що покинули свою землю і в далеку іншу землю зайшли, як зайди. Емігранти то слово чуже нашій мові» (стосовно виразу «зайди з Речі посполитої»), «почин» значить початок, а не «бунт», тощо), застерігає проти «переіначування фактів», наведених ним [18, 243–264]. Звертаючись до суду, Андрій Чайковський наголошує: «В оцінці історичної повісти не можна спускатися на думку старостинського рецензента, котрий, як вище вказано, не має ні знання, ні розуміння польської історії... А льяольність супроти Польської держави ослаблюється не змістом сконфіскованої книжки, лише якраз її конфіскацією» [18, 264].

Відповідачів на процесі представляв Степан Баран — знаний у Тернополі адвокат і громадсько-політичний діяч, посол до Сейму від УНДО у 1926–1938 роках, видавець громадсько-політичного часопису «Подільський Голос» (1928–1930). У своєму виступі він доводив відсутність правової підстави для конфіскації, а отже, і відсутність складу злочину за статтею 65 карного законодавства.

Судові засідання у справі видання книжки, стали, по суті, справою про свободу слова в тогочасній Польщі, про українську історію, стосунки між сусідніми народами. Вони закінчилися повним виправданням і книги, і автора, і видавця (Вирок до Пр[еси] 1/29), яким було повернуто увесь наклад видання, який дуже швидко розійшовся серед читачів [21, 272].

На жаль, на цьому перипетії довкола повісті не закінчилися. Коли у вересні 1932 року набрав чинності польський карний кодекс, уже наступного року національно-патріотичний твір Андрія Чайковського

знову було конфісковано, цього разу повітовим старостом у Збаражі, а окружний суд у Тернополі всупереч своєму ж попередньому рішенню визнав книгу такою, що містить «ознаки зі статті 152 к. к., тобто оббріхує і висміює польський народ», а отже, повинна бути знищена і заборонена для подальшого розповсюдження [21, 272]. У відповідь на це адвокат Степан Баран як посол до Сейму подав інтерналяцію від 11 грудня 1934 року, яку підписало ще п'ятнадцять членів Українського клубу Міністрові Справедливості, у якій вимагав роз'яснення, «чи історична повість Андрія Чайковського п. н. «До Слави» видана в Тернополі 1929 р. накладом видавництва «Чар-Зілля» і відбита у друкарні В. Крелля в Тернополі, є конфіскованою чи ні» [13, 274]. Посилаючись на статтю 152 нового польського Карного Кодексу від 1.09.1932 року, відповідника якій не було у його попередньому варіанті, Міністр Справедливості визнає дії Тернопільського окружного суду правочинними [10, 272–274]. Це призвело до вилучення і знищення не лише першої частини повісті, що вийшла друком у Тернополі, а й другої, виданої кількома роками пізніше в Коломиї.

Новий Карний кодекс, що набув чинності з 1 вересня 1932 року на заміну чинному ще з часів Австро-Угорської імперії, відзначався значно більшими обмеженнями в царині свободи слова, національного самовизначення чи релігійної ідентифікації, у ньому з'явилися статті, що не лише унеможливлювали будь-яку критику влади, а й не допускали жодних зауважень з боку національних меншин на адресу панівної польської нації (наприклад, стаття 152 Карного кодексу передбачала покарання за «оббріхування і висміювання польського народу»).

Ще одним свідченням цензурних утисків українських видавництв та видань у краї в період польського панування між двома світовими війнами стала заборона цензором Тернопільського воєводського управління наукової розвідки видатного громадського діяча, вченого-етнолога, основоположника етнології релігії в українському релігієзнавстві, ідеолога українського православ'я Арсена Річинського «Проблеми української релігійної свідомості» [19].

Видання побачило світ у тернопільській друкарні Олександра Салевича і Спілки, що була єдиною на той час функціонуючою міською українською друкарнею [23, 97]. Власники друкарні не ставили перед собою цілей особистого збагачення, а радше служили українській громаді. Це ще раз засвідчує, що А. Річинський у передмові до своєї книги, висловлюючи подяку «видавництвам за випозичення кліш, а Українському Кооперативному Банкові в Берестю — за матеріальну поміч для цього видання», водночас зазначаючи, що «видавець не ставив собі жадних зарібкових цілей» [19, 4].

Примірник книги «Проблеми української релігійної свідомості», яка зберігається в Тернопільському обласному державному архіві,

містить рукописні помітки цензора, які в подальшому призвели до його заборони. Усього позначено 9 уривків загальним обсягом понад 180 рядків. Це місця, де розкриваються думки автора про релігійну самобутність України, її майбутню незалежність та утиски української церкви у тогочасній Польщі.

Зрештою, Арсен Річинський таки перевидав свою працю того ж року, вилучивши з книги «крамольні» уривки, про що свідчить зменшення обсягу з 284 до 280 сторінок [19; 20].

Висновки

Усі наведені факти є яскравим прикладом систематичних утисків з боку польської влади, що виявлялося в забороні чи конфіскації не лише періодичних друків, а й літературно-художніх та наукових видань. Часто такі конфіскації відбувалися без достатньо обґрунтованих доказів, лише за суб'єктивним висновком цензора, свідченням чого і стали справи довкола історичної повісті А. Чайковського «До слави» та інших видань.

Особливо напруженою ситуація стала після набуття чинності з 1 вересня 1932 року нового карного кодексу, який значно ускладнив процес виходу у світ українських видань.

Незважаючи на цензурні обмеження, українські друковані видання Тернопільщини обстоювали утвердження національної свідомості українців під владою Речі Посполитої, опиралися полонізації, впливали на становлення національних громадських інституцій. У значній частині українських друків порушувалася проблема єдності українського народу, його самоствердження та громадської активності.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДАТО (Державний архів Тернопільської області). — Ф. 231 (Тернопільське воєводське управління). — Оп. 1. — Спр. 1463 (Листування з повітовим староством про цензуру драматичних творів) [польськ., укр.]. — 32 арк.
2. ДАТО. — Ф. 231. — Оп. 1. — Спр. 1464 (Щомісячні рапорти повітових староств про періодичну пресу на території повітів Тернопільського воєводства) [польськ.]. — 8 арк.
3. ДАТО. — Ф. 231. — Оп. 1. — Спр. 1744 (Листування з Міністерством внутрішніх справ Польщі і повітовими староствами Тернопільського воєводства про перевірку цензурою друкованих видань та нагляді над друкарнями на території воєводства) [польськ.]. — 154 арк.
4. ДАТО. — Ф. 275 (Тернопільський комісаріат державної поліції). — Оп. 1. — Спр. 218 (Інформація поштового і телеграфного управлін'я про конфіскацію окремих друкованих видань, газет і журналів) [польськ.]. — 18 арк.
5. ДАТО. — Ф. 275. — Оп. 1. — Спр. 461 (Розпорядження Тернопільського староства та слідчого відділу про конфіскацію окремих видань, часопису «Сяйво» і заборона подальшого видання) [польськ.]. — 16 арк.
6. ДАТО. — Ф. 231. — Оп. 1. — Спр. 1151 (Листування з повітовими староствами і органами поліції про конфіскацію деяких періодичних видань). — 39 арк.
7. Білянський М. Арендар в клопоті : народна комедія в 4 діях / М. Білянський. — Львів ; Тернопіль ; Нью-Йорк : Накладом видавництва «Подільська Театральна

- Бібліотека» в Тернополі; з друкарні А. Салевич і С-ки в Тернополі, 1928. — 36 с.
8. *Бойцун Л.* Тернопіль у плині літ : історико-краєзнавчі замальовки / Л. Бойцун. — Тернопіль : Джура, 2003. — 392 с. : іл.
  9. *Виноградник Т.* Великої правди Учитель / Т. Виноградник. — Снятин : ПрутПринт, 2004. — 128 с. + 12 вкл. (Скарби отчої землі).
  10. Відповідь Міністра Справедливості у Варшаві від 24 січня 1935 року на інтерполяцію посла Степана Барана і послів Українського Клубу // Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження : у 3 т. / Мін. освіти і науки України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Наукова бібліотека ; Національна академія наук України, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича ; Наукова фундація Андрія Чайковського ; упоряд. Б. З. Якимовича за участю З. Т. Грень, О. В. Седляра ; редкол.: Б. З. Якимович (голова) та ін. — Львів, 2002. — Т. 3. — С. 274–276.
  11. *Галушко М.* Українські часописи Тернополя і Тернопільщини кінця ХІХ — першої третини ХХ ст.: становлення, основні показники й тематико-типологічні аспекти розвитку / Марія Галушко // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. — Львів : [б. в.], 2005. — Вип. 13. — С. 11–20.
  12. *Дроздовська О.* Журнал «Чар-Зілля» (1927–1928 рр.) : концептуальні проблеми й засоби їх реалізації / Олеся Дроздовська / Українська періодика : історія і сучасність : доп. та повідомл. восьмої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 24–26 жовт. 2003 р. ; за ред. М. М. Романюка. — Львів, 2003. — С. 133–145.
  13. Інтерполяція посла Стапана Барана до Міністра Справедливості у Варшаві від 11 грудня 1934 р. // Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження : у 3 т. / Мін. освіти і науки України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Наукова бібліотека ; Національна академія наук України, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича ; Наукова фундація Андрія Чайковського ; упоряд. Б. З. Якимовича за участю З. Т. Грень, О. В. Седляра ; редкол.: Б. З. Якимович (голова) та ін. — Львів, 2002. — Т. 3. — С. 268–274.
  14. Лист Василя Семчишина і Андрія Чайківського до Окружного Суду від 18 квітня 1929 р. // Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження : у 3 т. / Мін. освіти і науки України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Наукова бібліотека ; Національна академія наук України, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича ; Наукова фундація Андрія Чайковського ; упоряд. Б. З. Якимовича за участю З. Т. Грень, О. В. Седляра ; редкол. : Б. З. Якимович (голова) та ін. — Львів, 2002. — Т. 3. — С. 240–242.
  15. *Лук'яненко С.* Українське питання в національній політиці Польщі (1921–1939 рр.) / Світлана Лук'яненко // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Історія / заг. ред. проф. М. М. Алексівця. — Вип. 3 : Національно-державне відродження слов'янських народів Центрально-Східної Європи крізь призму 85-річчя. — Тернопіль : ТДПУ, 2003. — С. 158–161. (Серія «Історія»).
  16. *Луцький О.* Українська легальна преса Західної України 20–30-х рр. ХХ ст. : умови й основні показники розвитку / Олександр Луцький // Українська періодика : історія і сучасність : доп. та повідомл. сьомої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 17–18 травня 2002 р. / за ред. М. М. Романюка. — Львів, 2002. — С. 149–155.
  17. *Мартиневич В.* З тамтого світа : комедія в трьох діях / Володимир Мартиневич. — Львів ; Тернопіль ; Нью-Йорк : Накладом Книгарні і Антикварні ім. Лесі Українки в Тернополі ; друкарня А. Салевича, 1932. — 37 (2) с. (Подільська театральна бібліотека).
  18. Письмовий текст виступу д-ра Андрія Чайковського на явному процесі В Окружному Суді в Тернополі у червні 1929 р. // Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження : у 3 т. / Мін. освіти і науки України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Наукова бібліотека ; Національна академія наук України, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича ; Наукова фундація Андрія Чайковського ; упоряд. Б. З. Якимовича за участю

- З. Т. Грень, О. В. Седляра ; редкол.: Б. З. Якимович (голова) та ін. — Львів, 2002. — Т. 3. — С. 243–264.
19. *Річинський А.* Проблеми української релігійної свідомості / Арсен Річинський. — Володимир-Волинський–Тернопіль : Наклад автора при допомозі Українського Кооперативного Банку в Берестю ; друкарня Салевича і С-ки, 1933. — 284 с.
20. *Річинський А.* Проблеми української релігійної свідомості [по конфіскації друге видання] / Арсен Річинський. — Володимир-Волинський–Тернопіль: Наклад автора при допомозі Українського Кооперативного Банку в Берестю ; Друкарня Салевича і С-ки, 1933. — 280 с.
21. Рішення Окружного Суду в Тернополі від 9 січня 1929 р. про затвердження конфіскації книжки А. Чайківського «До слави» // Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження : у 3 т. / Мін. освіти і науки України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Наукова бібліотека ; Національна академія наук України, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича ; Наукова фундація Андрія Чайковського ; упоряд. Б. З. Якимовича за участю З. Т. Грень, О. В. Седляра ; редкол. : Б. З. Якимович (голова) та ін. — Львів, 2002. — Т. 3. — С. 242.
22. *Сварник Г.* Справа конфіскації історичної повісті Андрія Чайковського «До слави» / Галина Сварник // Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження : у 3 т. / Мін. освіти і науки України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Наукова бібліотека ; Національна академія наук України, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича ; Наукова фундація Андрія Чайковського / упорядк. Б. З. Якимовича за участю З. Т. Грень, О. В. Седляра ; редкол.: Б. З. Якимович (голова) та ін. — Львів, 2002. — Т. 3. — С. 237–276.
23. *Сосновський М.* Українське господарське життя в Тернополі / М. Сосновський // Шляхами Золотого Поділля / ред. С. Конрад. — Філадельфія, 1960. — С. 87–98.
24. Спис цензурованих українських пес, дозволених владою до вистави. — Львів : Накладом кооперативи «Т-во Просвіта», 1929. — 38 с.
25. *Струпка М.* Яків Косовський (1899–1975) / Михайло Струпка // Шляхами Золотого Поділля. Тернопільщина і Скалатщина : регіональний історично-мемуарний збірник. — Філадельфія, Па ; Нью-Йорк ; Париж ; Сідней; Торонто, 1983. — Т. III. — С. 659.
26. Тернопільський Енциклопедичний Словник : у 3 т. / передм. Геннадія Яворського. — Тернопіль : Збруч, 2005. — Т. 2 : К–О. — 706 с.
27. *Чайковський А.* До слави : історична повість. Частина 1 / А. Чайковський. — Тернопіль : Накладом видавництва «Чар-Зілля» ; Друкарня Поспішна в Тернополі, 1929. — 280 с.
28. Що читати? : щоквартальник / Книгарня Наукового Товариства імені Шевченка у Львові ; відп. ред. В. Паліїв. — 1927. — Ч. 1. — С. 6, 7, 15.
29. Що читати? : щоквартальник / Книгарня Наукового Товариства імені Шевченка у Львові ; відп. ред. В. Паліїв — 1928–1929.

REFERENCES

1. Lystuvannia z povitovym starostvom pro tsenzuru dramatychnykh tvoriv [Correspondence with the county parish on the censorship of dramatic works]. Ternopil: State Archive of the Ternopil region, F. 231, O. 1, №1463, Sh. 32 (in Polish).
2. Shchomisiachni raporty povitovykh starostv pro periodychnu presu na terytorii povitiv Ternopils'koho voievodstva [Monthly reports of county parishes on periodical press in the territories of the Ternopil Voivodeship counties]. Ternopil: State Archive of the Ternopil region, F. 231, O. 1, №1464, Sh. 8 (in Polish).
3. Lystuvannia z Ministerstvom vnutrishnykh sprav Polshchi i povitovymy starostvamy Ternopils'koho voievodstva pro perevirku tsenzuroiu drukovanykh vydan ta nahliadi nad drukarniamy na terytorii voievodstva [Correspondence with the Ministry of

- Internal Affairs of Poland and the district authorities of the Ternopil Voivodship on checking the censorship of printed publications and overseeing the printing houses in the territory of the voivodship]. Ternopil: State Archive of the Ternopil region, F. 231, O. 1, №1744, Sh. 154 (in Polish).
4. Informatsiia pochtovoho i telehrafnoho upravlin pro konfiskatsiiu okremykh drukovanykh vydan, hazet i zhurnaliv [Information of postal and telegraphic departments on confiscation of separate printed matter, newspapers and magazines]. Ternopil: State Archive of the Ternopil region, F. 275, O. 1, №218, Sh. 18 (in Polish).
  5. Rozporiadzhennia Ternopilskoho starostva ta slidchoho viddilu pro konfiskatsiiu okremykh vydan, chasopysu «Siaivo» i zaborona podalshoho vydannia [Order of the Ternopil Starostoy and Investigation Department on the confiscation of certain editions, the magazine «Siaivo» and the prohibition of further publication]. Ternopil: State Archive of the Ternopil region, F. 275, O. 1, №461, Sh. 16 (in Polish).
  6. Lystuvannia z povitovymy starostvamy i orhanamy politsii pro konfiskatsiiu deiakykh periodychnykh vydan [Correspondence with the county parishes and the police about the confiscation of some periodicals]. Ternopil: State Archive of the Ternopil region, F. 231, O. 1, №1151, Sh. 39 (in Polish).
  7. *Bilianskyi, M.* (1928). *Arendar v klopoti: narodna komediia v 4 diiakh* [Artist in trouble: folk comedy in 4 acts]. Lviv; Ternopil; New-York: Publishing house «Podil Theatrical Library», p. 36 (in Ukrainian).
  8. *Boitsun, L.* (2003). Ternopil u plyni lit: istoryko-kraieznavchi zamalovky [Ternopil during years: historical lore sketches]. Ternopil: Dzhura, p. 392 (in Ukrainian).
  9. *Vynohradnyk, T.* (2004). *Velykoi pravdy Uchytel* [Great Truth Master]. Sniatyn: PrutPrynt, p. 128 (in Ukrainian).
  10. *Chaikovskiy, A.* (2002). Vidpovid Ministra Spravedlyvosti u Varshavi vid 24 sichnia 1935 roku na interpoliatsiiu posla Stepana Barana i posliv Ukrainskoho Klubu [Answer by the Justice Minister in Warsaw on January 24, 1935, on the interpolation of Ambassador Stepan Baran and Ambassadors of the Ukrainian Club]. (B. Z. Yakymovych, Z. T. Hren & O. V. Sedliar, Eds.). (Vol. 2). Lviv: Ivan Franko Lviv National University, Scientific library, National Academy of Sciences of Ukraine, Ivan Krypiakievych's Institute of Ukrainian Studies, Scientific Foundation of Andrii Chaikovskiy, pp. 274–276 (in Ukrainian).
  11. *Halushko, M.* (2005). Ukrainski chasopysy Ternopolia i Ternopilshchyny kintsia XIX — pershoi tretyny XX st.: stanovlennia, osnovni pokaznyky y tematyko-typolohichni aspekty rozvytku [Ukrainian magazines of Ternopil and Ternopil region at the end of the 19th — the first third of the 20th century: formation, main indicators and thematic-typological aspects of development]. Lviv: Vol. 13, pp. 11–20 (in Ukrainian).
  12. *Drozdovska, O.* (2003). Zhurnal «Char-Zillia» (1927–1928 rr.): kontseptualni problemy y zasoby yikh realizatsii [Magazine «Char-Zillia» (1927–1928): conceptual problems and means of their realization]. *Ukrainska periodyka: istoriia i suchasnist: dopovidi ta povidomlennia vosmoi Vseukrainskoi naukovy-teoretychnoi konferentsii* [Ukrainian periodicals: history and modern times: reports and the message eighth All-Ukrainian Theoretical scientific conference]. (M. M. Romaniuk, Ed.). Lviv: pp. 133–145 (in Ukrainian).
  13. *Chaikovskiy, A.* (2002). Interpoliatsiia posla Stapana Barana do Ministra Spravedlyvosti u Varshavi vid 11 hrudnia 1934 r. [Interpolation of Ambassador Stepan Baran to the Minister of Justice in Warsaw on December 11, 1934]. (B. Z. Yakymovych, Z. T. Hren & O. V. Sedliar, Eds.). (Vol. 3). Lviv: Ivan Franko Lviv National University, Scientific library, National Academy of Sciences of Ukraine, Ivan Krypiakievych's Institute of Ukrainian Studies, Scientific Foundation of Andrii Chaikovskiy, pp. 268–274 (in Ukrainian).
  14. *Chaikovskiy, A.* (2002). Lyst Vasyliia Semchyshyna i Andriia Chaikovskoho do Okruzhnogo Sudu vid 18 kvitnia 1929 r. [Letter from Vasyl Semchyshyn and Andriy Chaykovskiy to the District Court on April 18, 1929]. (B. Z. Yakymovych, Z. T. Hren

- & O. V. Sedliar, Eds.). (Vol. 3). Lviv: Ivan Franko Lviv National University, Scientific library, National Academy of Sciences of Ukraine, Ivan Krypiakievych's Institute of Ukrainian Studies, Scientific Foundation of Andrii Chaikovskiy, pp. 240–242 (in Ukrainian).
15. *Lukianenko, S.* (2003). *Ukrainske pytannia v natsionalnii politytsi Polshchi (1921–1939 rr.)* [The Ukrainian question in the national politics of Poland (1921–1939)]. *Natsionalno-derzhavne vidrozhennia slovianskykh narodiv Tsentralno-Skhidnoi Yevropy kriz pryzmu 85-richchia* [National-state revival of the Slavic people of Central and Eastern Europe through the prism of the 85th anniversary]. (Vol. 3). Ternopil: TDPU, 158–161 (in Ukrainian).
  16. *Lutskiy, O.* (2002). *Ukrainska lehalna presa Zakhidnoi Ukrainy 20–30-kh rr. XX st.: umovy y osnovni pokaznyky rozvytku* [Ukrainian legal press of Western Ukraine of the 20–30's of the 20th century: conditions and basic indicators of development]. *Ukrainska periodyka: istoriia i suchasnist: dopovidi ta povidomlennia somoi Vseukrainskoi naukovo-teoretetichnoi konferentsii* [Ukrainian Periodicals: History and Modernity: Reports and Messages of the Seventh All-Ukrainian Scientific and Theoretical Conference]. (M. M. Romaniuk, Ed.). Lviv: pp. 149–155 (in Ukrainian).
  17. *Martynevych, V.* (1932). *Z tamtoho svita: komediia v trokh diiakh* [From there the world: comedy in three acts]. Lviv; Ternopil; New-York: Antique bookstore of Lesya Ukrainka in Ternopil; A. Salevych's printing house, p. 37 (in Ukrainian).
  18. *Chaikovskiy, A.* (2002). *Pysmovyi tekst vystupu d-ra Andriia Chaikovskoho na yavnomu protsesi V Okruzhnomu Sudi v Ternopoli u chervni 1929 r.* [Written statement by Dr. Andriy Tchaikovskiy in an explicit process in the District Court in Ternopil in June 1929]. (B. Z. Yakymovych, Z. T. Hren & O. V. Sedliar, Eds.). (Vol. 3). Lviv: Ivan Franko Lviv National University, Scientific library, National Academy of Sciences of Ukraine, Ivan Krypiakievych's Institute of Ukrainian Studies, Scientific Foundation of Andrii Chaikovskiy, pp. 243–264 (in Ukrainian).
  19. *Richynskiy, A.* (1933). *Problemy ukrainskoi relihiinoi svidomosti* [Problems of Ukrainian Religious Consciousness]. Volodymyr-Volynskiy–Ternopil: Salevych's printing house, p. 284 (in Ukrainian).
  20. *Richynskiy, A.* (1933). *Problemy ukrainskoi relihiinoi svidomosti* [Problems of Ukrainian Religious Consciousness]. Volodymyr-Volynskiy–Ternopil: Salevych's printing house, p. 280 (in Ukrainian).
  21. *Chaikovskiy, A.* (2002). *Rishennia Okruzhnogo Sudu v Ternopoli vid 9 sichnia 1929 r. pro zatverdzhennia konfiskatsii knyzhky A. Chaikovskoho «Do slavy»* [The decision of the District Court in Ternopil on January 9, 1929, on the approval of the confiscation of A. Tchaikovskiy's book «To Glory»]. (B. Z. Yakymovych, Z. T. Hren & O. V. Sedliar, Eds.). (Vol. 3). Lviv: Ivan Franko Lviv National University, Scientific library, National Academy of Sciences of Ukraine, Ivan Krypiakievych's Institute of Ukrainian Studies, Scientific Foundation of Andrii Chaikovskiy, p. 242 (in Ukrainian).
  22. *Svarnyk, H.* (2002). *Sprava konfiskatsii istorychnoi povisti Andriia Chaikovskoho «Do slavy»* [Case of confiscation of Andriy Tchaikovskiy's historical story «To Glory»]. (B. Z. Yakymovych, Z. T. Hren & O. V. Sedliar, Eds.). (Vol. 3). Lviv: Ivan Franko Lviv National University, Scientific library, National Academy of Sciences of Ukraine, Ivan Krypiakievych's Institute of Ukrainian Studies, Scientific Foundation of Andrii Chaikovskiy, pp. 237–276 (in Ukrainian).
  23. *Sosnovskiy, M.* (1960). *Ukrainske hospodarske zhyttia v Ternopoli* [Ukrainian economic life in Ternopil]. *Shliakhamy Zolotoho Podillia* [Ways of the Golden Podillya]. (S. Konrad, Ed.). Philadelphia: pp. 87–98 (in Ukrainian).
  24. *Spysok tsenzurovanykh ukrainskykh pies, dozvolenykh vladoiu do vystavy* [List of censored Ukrainian plays allowed by the authorities to perform] (1929). Lviv: «Tovarystvo Prosvita», p. 38 (in Ukrainian).
  25. *Strupka, M.* (1983). *Yakiv Kosovskiy (1899–1975)* [Yakiv Kosovskiy (1899–1975)]. *Shliakhamy Zolotoho Podillia. Ternopilshchyna i Skalatshchyna: regionalnyi istorychno-memuarnyi zbirnyk* [Ways of the Zolotoho Podillia. Ternopil Oblast and

- Skalatskaya: Regional Historical Memoir Collection]. (Vol. 3). Philadelphia; Paris; New-York; Sydnei; Toronto: p. 659 (in Ukrainian).
26. Ternopilskyi Entsyklopedychnyi Slovnyk [Ternopil Encyclopedic Dictionary] (2005). (Vol. 2). Ternopil: Zbruch, p. 659 (in Ukrainian).
27. Chaikovskiy, A. (1929). Do slavy: istorychna povist. Chastyna 1 [To glory: historical tale. Part 1]. Ternopil: Publishing house «Char-zillia», printing house «Pospishna», p. 280 (in Ukrainian).
28. Shcho chytaty?: shchokvartalnyk [What to read?: quarterly] (1927). (V. Paliiv, Ed.). Lviv: Bookstore of the Shevchenko Scientific Society, pp. 6, 7, 15 (in Ukrainian).
29. Shcho chytaty?: shchokvartalnyk [What to read?: quarterly] (1928–1929). (V. Paliiv, Ed.). Lviv: Bookstore of the Shevchenko Scientific Society (in Ukrainian).

UKRAINIAN-LANGUAGE BOOKPUBLISHING IN TERNOPIL IN THE 20–30s OF THE 20th CENTURY UNDER INTENSIFICATION OF OPPRESSION AND CENSORSHIP LIMITATIONS

Reshetukha Tetiana,

Candidate of Sciences (Social Communications)

Ternopil V. Hnatiuk National Pedagogical University

2 M. Kryvonos str.,

46027 Ternopil, Ukraine

e-mail: journ@tnpu.edu.ua (Department address)

The author describes social-political situation in the region, shows the activities of Ternopil publishing houses in 20s-30s of the XXth century, analyses the work of the publishing house «Podilsk theatrical library», headed by VolodymyrMartynevykh, a play-wright and bookseller, well-known in Ternopil, and the publishing house «Ternopil», specializing in publishing prose.

The author analyzed the stock of books published, distribution of books in Ukraine and beyond its borders — in the USA, Canada, Austria.

The fight of publishing houses against censorship restrictions in the period of Polish domination was studied. The facts proving censorship oppression of Ukrainian publishing houses and printed products: confiscation of the book «Commemorative graves» (Pamiatnimohyly) by VolodymyrMartynevykh and historical novel of AndriiChaikovskiy«To Glory» (Do slavy), which was published in «Char-Zillia» publishing house; banning of «Problems of Ukrainian religious identity» by ArcenRichynskiy, outstanding social activist, ethnologist, ideology leader of Ukrainian Orthodoxy. The book was banned by censor of Ternopil voivode region body of scientific studies. On the basis of archive records the polemics concerning publications, which suffered from Polish censorship oppression, was studied and analyzed.

Key words: publishing, bookselling, author, publisher, publishing house, stock, Ternopil.